

تقدیم به همسر بزرگوار و فرزند عزیزم
به پاس همراهی و شکیبایی بی‌دریغشان

مقدمه مترجم

پایان‌ها یا به عبارت دیگر نشریات ادواری ترجمه‌واژه «serials» است و براساس ویرایش دوم قواعد فهرستنویسی انگلومریکن به منابع اطلاعاتی ادامه‌داری اطلاق می‌شود که به‌صورت متوالی و در قسمتهای مجزا منتشر می‌شود، معمولاً شماره‌دار است و پایان از پیش تعیین‌شده‌ای ندارد. همچنین می‌تواند به‌صورت‌های مختلفی نظیر نسخه‌های چاپی، میکروفیش، میکروفیلم، لوح فشرده و پیوسته (online) وجود داشته باشد. بنابراین پایان‌ها مجلات عمومی، مجلات تخصصی، مجلات الکترونیکی، راهنماهای ادامه‌دار، گزارش‌های سالانه، روزنامه‌ها، مجموعه‌نگاشتها، انتشارات انجمنها، صورت‌جلسات، خبرنامه‌ها، چکیده‌ها و سالنامه‌ها را شامل می‌شوند.

به‌طور کلی به انتشاراتی که به‌صورت دوره‌ای و ادامه‌دار انتشار می‌یابند «پایان» می‌گویند. اهمیتی ندارد که دوره انتشار چه مدت باشد. این دوره می‌تواند روزانه، هفتگی، پانزده روز یک‌بار، ماهانه، دوماهانه، فصلنامه، دوفصلنامه، سه شماره در سال، پنج شماره در سال و... سالانه، دو سال یک‌بار و حتی در مواردی چند سال یک‌بار باشد. در ایران بسیاری از افراد فقط به دوره‌های انتشار کمتر از یک سال و یا انتشارات بیشتر از یک شماره در سال پایان می‌گویند، در صورتی که تعریف پایان‌ها مطابق ویرایش دوم قواعد فهرستنویسی انگلومریکن برخلاف این است. بنابراین سالنامه‌ها نیز جزئی از پایان‌ها محسوب می‌شوند.

چون در زمان انتشار پایان پایانی برای آن در نظر گرفته نمی‌شود، بنابراین دایرةالمعارفها، واژه‌نامه‌ها و سایر منابعی که در چندین جلد منتشر می‌شوند ولی در نهایت، انتشار آنها در زمانی مجهول در آینده متوقف خواهد شد؛ پایان محسوب نمی‌شوند.

پایان‌ها به شکلهای متفاوتی منتشر می‌شوند، در گذشته، شکل چاپی بیشتر از همه شکلهای آن مرسوم بوده است ولی امروزه پایندهایی که به‌صورت لوح فشرده و الکترونیکی تهیه می‌شوند؛ از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. این نوع پایندها، مشکل کمبود جا و صحافی را ندارند. روی یک لوح فشرده تعداد بیشتری مجله قرار می‌گیرد که این تعداد بستگی به مصور بودن یا نبودن مجله دارد. شماره‌های گذشته پایندها با تعداد بیشتری روی میکروفیلم یا میکروفیش ثبت می‌شوند و برای تهیه شماره‌های مربوط به سالهای گذشته از یک پاینده به منظور صرفه‌جویی در فضا، مطلوب‌تر است از میکروفیش یا میکروفیلم آنها استفاده شود. به این منظور باید تجهیزات مناسب برای استفاده از آنها را نیز تهیه کرد.

در گذشته بیشتر پایان‌ها دارای مطالب متنوعی در زمینه‌های موضوعی گوناگون بودند ولی امروزه کمتر دارای موضوعات عام هستند و بیشتر آنها به موضوعات خاص می‌پردازند. البته پایندهایی هم وجود دارند که شامل مطالب سرگرم‌کننده هستند و با این هدف منتشر می‌شوند. پایندها از نظر محتوا دارای آخرین دستاوردهای علمی-پژوهشی و روزآمدترین مقالات در کلیه موضوعات می‌باشند و از این نظر حائز اهمیت هستند. محققان با توجه به مطالعه جدیدترین مقالات در زمینه‌های مورد علاقه خود از نتیجه پژوهشهای

پیشین مطلع و به پژوهشهای بعدی می‌پردازند و به این ترتیب آگاهی پژوهشگران از تحقیقات پیشین افزون و از انجام پژوهشهای تکراری پیشگیری می‌شود.

در ایران، سابقه پیدایش مجلات به دوره قاجار (ناصرالدین شاه) می‌رسد. نخستین نشریه ادواری که در هیئت مجله در ایران انتشار یافت، فلاح مظهری نام داشت که در جمادی‌الاول 1318 ه. ق. (برابر با اوت 1900 م.) از سوی اداره فلاح وقت در تهران منتشر شد که چنان که از نامش پیداست، نشریه‌ای بوده در «... تعمیم علوم و اصلاح اعمال زراعت و فلاح و مزید اطلاع اعمال زراعت و فلاح...» و نیز نخستین مجله‌ای که در تبریز منتشر شد، نشریه معرفت در سال 1319 ه. ق. یعنی تقریباً یک سال بعد از فلاح مظهری به صورت ماهانه و چاپ سنگی منتشر شد. مدیر آن میرزا عبدالله پسر میرزا تقی وزیر عدلیه بود، ملقب به صدر عدلیه و از سادات جهانشاهی تبریز که در ضمن، مدیریت مدرسه معرفت را نیز برعهده داشت. هدف از انتشار آن نیز انعکاس «... مسائل علمیه و فنی و صناعیه و مطالب دائر به مکاتب و مدارس...» ذکر شده بود. همچنین گنجینه فنون که نخستین شماره آن به اهتمام میرزا محمدعلی خان تربیت، میرزا یوسف خان اعتصام‌الملک، سید حسن تقی‌زاده و میرزا سید حسین خان عدالت در غره ذیقعدۀ 1320 برابر سی‌ام ژانویه 1903 در تبریز به صورت چاپ سنگی منتشر شد.

با توجه به سابقه طولانی انتشار پیاپی‌ها در ایران، آمار نشان می‌دهد که اگر زمان مطالعه افراد به‌طور متوسط در هر شبانه‌روز 5 دقیقه باشد، از این زمان، دقایق بیشتری به مطالعه کتاب و زمان کمتری به مطالعه پیاپی‌ها اختصاص می‌یابد که با توجه به سابقه طولانی انتشار پیاپی‌ها جای تأسف دارد. در ضمن، آن توجه و نگرشی که به کتاب وجود دارد متأسفانه در مورد پیاپی‌ها اعمال نمی‌شود. مثلاً در هر کتابخانه‌ای، حتی کتابخانه‌های کوچک مدارس، کتابها به صورت موضوعی در قفسه‌ها قرار می‌گیرند و بازیابی موضوعی کتابها دسترسی کاربران را به منابع تسهیل می‌کند، درحالی‌که در کلیه کتابخانه‌های ایران، حتی کتابخانه‌های دانشگاهی، پیاپی‌ها به ترتیب الفبای عنوان چیده می‌شوند و دسترسی موضوعی به آنها کار غیرممکنی است (در حال حاضر، تنها کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران مجلات را فهرست‌نویسی و تحلیل موضوعی کرده و مجله‌ها در مخازن آن به ترتیب موضوعی کنار هم قرار دارند). این امر شاید به دلیل کمبود نیروی متخصص کتابداری و اطلاع‌رسانی، عدم وجود منابع فهرست‌نویسی چاپی، عدم توانایی استفاده از منابع فهرست‌نویسی اینترنتی و پایگاههای اطلاعاتی کتابخانه‌های بزرگ دنیا، کمبود کتابهای مرجع و دستنامه‌هایی که به عنوان ابزار کار کتابدار بخش پیاپی‌ها هر لحظه هدایتگر آنها باشد، تنوع بسیار زیاد کار در این بخش از کتابخانه و کمبود تعداد واحدهای درسی مربوط به پیاپی‌ها در دوره تحصیل دانشگاهی باشد.

به همین منظور بود که در نخستین گام، اقدام به فهرست‌نویسی مجلات کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران نمودم تا هم وظیفه اداری خود را به بهترین نحو ادا کرده باشم و هم عملاً در موقعیتی قرار بگیرم که از نزدیک با شرایط خاص یک کتابدار متخصص نشریات آشنا شوم. تحقق این مهم، با عنایت خداوند متعال و تلاش فوق‌العاده همکاران عزیزم در بخش نشریات، در شرایطی که از هرگونه مرجع و راهنمایی برای برنامه‌ریزی و روند کار محروم بودیم سرانجام به سامان رسید. در پایان، ضرورت تدوین چنین کتابی را احساس می‌کردم؛ اما خوشبختانه انتظارم مدت زمان زیادی به درازا نکشید و در زمان برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتب و نشریات سال 1385 توسط همکار ارجمندم، جناب آقای کورش نوروزمرادی که

ریاست نشریات کتابخانه مجلس را برعهده دارند و عضو شورای ساماندهی میراث مطبوعات ایران نیز هستند، با این کتاب¹ که اکنون ترجمه آن در دست شماست آشنا شدم که لازم است به سبب اطلاع‌رسانی صادقانه ایشان مراتب امتنان خود را اعلام دارم. پس از مطالعه و بررسی دقیق، این کتاب را بسیار مفید و مناسب تشخیص دادم و به این باور رسیدم که ترجمه این کتاب و در دسترس قرار دادن اطلاعات آن برای همه کتابداران عزیز و دانشجویان رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌تواند گامی دیگر در راستای حل مشکل فوق باشد.

در مورد پایندها، در سالهای اخیر کتابهایی چند به رشته تحریر درآمده است که هر یک در جایگاه خود از ارزش و اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است اما کتاب حاضر از این نظر حائز اهمیت است که در رابطه با کلیه مسائل مربوط به پایندها، از لحظه‌ای که کتابدار تصمیم به تهیه یک عنوان می‌گیرد و مرحله سفارش و فراهم‌آوری آغاز می‌شود تا فهرست‌نویسی، پیگیری شماره‌های ارسال نشده و تمدید اشتراک، همه را در بر می‌گیرد و نیز با توجه به آنکه در سال 2004 انتشار یافته است، شامل جدیدترین مباحث دنیای پایندهاست.

اسکات میلارد، مدیر کتابخانه Halton Catholic District School Board در Oakville در انتاریوی کانادا است. او ضمن 15 سال کار در کتابخانه مرجع تورنتو، در زمینه تبدیل نظام ثبت دستی به نظام ثبت ماشینی تلاش کرده است. او چندین سال قبل از تمرکز روی خدمات مرجع، به کار روی پایندها مشغول بود. همچنین چندین دوره در رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در کالج موهاک (Mohawk College) در هامیلتون انتاریو تدریس کرده است. مباحث مورد تدریس او عبارت‌اند از: مقدمات کتابخانه‌ها، خدمات مرجع، منابع چندرسانه‌ای، تحلیل موضوعی و پایندها.

اسکات میلارد، فرایند پیچیده کار روی پایندها را در کتابی خواندنی و مفید مطرح کرده است. میلارد در امر انتقال اطلاعات در جنبه‌های تکنیکی امور کتابخانه سالها تجربه دارد و این متن نتیجه کار و تلاش او در این زمینه است. این کتاب برای هر کسی که مایل است بداند در کتابخانه‌ها پایندها چگونه تهیه می‌شوند و چه کارهایی روی آنها انجام می‌شود؛ مفید است. در فصول مختلف کتاب، ترتیب درست مطالب گوناگون در رابطه با کارهای مختلفی که کتابدار بخش پایندها باید به آن آگاه باشد تا بتواند از روند صحیح اعمال پیچیده و متنوعی این بخش مطلع شود و به آن عمل کند، به گونه‌ای دقیق بیان شده است. در واقع می‌توان گفت این کتاب در حکم دست‌نامه‌ای آموزشی برای دانشجویان رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی و کارمندان جدید این بخش از کتابخانه است. بسیاری از دست‌نامه‌های آموزشی تنها در رابطه با این است که «چگونه کار کنیم» بدون ذکر «دلیل آن». در این کتاب هر دو مسئله یعنی «چگونگی کار» و ذکر «دلایل آن» در نظر گرفته شده است. به بیانی دیگر این کتاب چرخه زندگی پایندها است از فراهم‌آوری و سفارش تا فهرست‌نویسی، پیگیری و تمدید اشتراک و راهنمای عملی مطمئنی برای کتابداران در کنترل پایندها، روی اساسی منظم است.

به منظور انتقال اطلاعات از پایگاههای اطلاعاتی کتابخانه‌ها و راهنمای بزرگ دنیا به پایگاه اطلاعاتی

1. Millard, Scott (2004), *Introduction to Serials Work for Library Technicians*. Binghamton, NY: The Haworth Press.

کتابخانه‌های ما، به دلیل آنکه اطلاعات آنها براساس مارک (فهرست‌نویسی ماشین‌خوان) تنظیم شده است، چاره‌ای نیست که اطلاعات در کتابخانه‌های ما نیز بر همین اساس تنظیم شود تا در زمان انتقال اطلاعات، اطلاعات هر فیلیدی در جای صحیح خود قرار گیرد. در این کتاب مطالب دقیق و کاملی در رابطه با مارک و انواع فیلدهای آن مطرح شده است.

این کتاب در دوازده فصل تنظیم شده است و در ابتدای هر فصل، اهداف آموزشی مربوط به آن فصل نیز بیان شده است. میلارد پس از تعریف پایاندها به مباحثی نظیر «فراهم‌آوری، سفارش، دریافت و ثبت پایاندها، فهرست‌نویسی، مقدمات آماده‌سازی و رف‌آرایی، پیگیری، صحافی، تمدید اشتراک، نشریات متوقف شده و فناوری نو» می‌پردازد و هر مبحث را با چنان دقت و ریزبینی بررسی کرده است که به‌ندرت می‌توان این حجم اطلاعات را در مورد پایاندها در یک جا مشاهده کرد.

در ترجمه کتاب هیچ قسمتی از کتاب حذف نشده و کلیه مطالب آن بدون کم و کاست ترجمه شده است. در کتاب جداولی وجود دارد که به دلیل آنکه مخصوص ارسال به ناشران خارجی است و به هنگام کار باید همان فرم تکمیل شود از ترجمه آن صرف نظر شده است مگر در موارد اندکی، تا کتابداران ببینند که با چه فرم‌هایی سروکار خواهند داشت. مطالب پیرامون جدولها کاملاً گویای جدول است و با کمی دقت می‌توان به راحتی آن را درک کرد. گاهی عنوان مجله‌ای به صورت مثال مطرح می‌شود که برای فهم و درک درست مطلب نیازی به ترجمه عنوان پایاند نیست. گاهی از اسامی شهرها، سازمانها و اسامی خاص سخن به میان می‌آید که نیازی به ترجمه آنها نیست. در پایان هر فصل تعدادی سؤال برای استفاده دانشجویان در نظر گرفته شده است. کلیه واژه‌های مهم در رابطه با پایاندها که در انتهای کتاب به دو صورت «انگلیسی به فارسی» و «فارسی به انگلیسی» الفبایی شده است، ممکن است مورد استفاده قرار گیرد. در انتهای کتاب، کتابنامه به زبان اصلی آورده شده است و پس از آن نمایه‌ای که به منظور استفاده راحت‌تر و سریع‌تر از کتاب، تدارک دیده شده است.

علی‌رغم همه جنبه‌های مثبتی که این کتاب دارد، خالی از اشکال هم نیست. به نظر من نقصی که به این کتاب وارد است این است که از نمایه‌سازی مقالات منتشر شده در انواع پایاندها به‌طور دقیق و کامل سخنی به میان نیامده است. نمایه مقالات سریع‌ترین و دقیق‌ترین راه دسترسی پژوهشگران به محتوای مقالات است که باید قبلاً توسط کتابدار تهیه شود. با کمک نمایه، پژوهشگر می‌تواند به راحتی دریابد که پیرامون کلیدواژه مورد تحقیق او در چه منابعی و در کدام سال، جلد، شماره و صفحه، مطلبی نگاشته شده است. به نظر می‌رسد این کتاب در صورتی کامل‌تر از وضعیت کنونی می‌شد که در رابطه با نمایه‌سازی، انواع شیوه‌های آن، عمق نمایه‌سازی، انتخاب کلید واژه‌های مناسب و استاندارد کردن آنها براساس انواع تزاروسها و سرعنوان موضوعی به‌طور دقیق و کامل بحث و بررسی می‌شد. نقص دیگر آنکه توضیح دقیق و کاملی در مورد ISSN (شاپا) و اینکه رقم کنترل آن چگونه پیدا می‌شود و اطلاعاتی در مورد سازمان مربوط به آن به دست نمی‌دهد.

امیدوارم در آینده کتابی که در آن کلیه مسائل مرتبط با پایاندهای فارسی با نکات مشخصه آن که با پایاندهای سایر زبانها بسیار تفاوت دارد و این تفاوت در نشریات قدیمی‌تر بیشتر محسوس است منتشر شود تا مسائل و مشکلات مختلف فراهم‌آوری، فهرست‌نویسی، کاردکس کردن، پیگیری، تمدید اشتراک و... در مورد نشریات فارسی در آن مطرح شود تا راهگشای دانشجویان و کتابداران ارجمند در هنگام کار با

پیاوندهای فارسی زبان باشد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم بیان کنم که عضویت در شورای ساماندهی میراث مطبوعات ایران زیر نظر مستقیم جناب آقای علی‌اکبر اشعری، مشاور فرهنگی رئیس جمهور و رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و حضور در جلسات متعدد در کنار استاد ارجمند، جناب آقای سید فرید قاسمی و سایر همکاران ارجمند خانم طاهره مهاجرزاده، خانم مهشید عبدلی، خانم ندا رسولی، آقای عنایت‌الله رحمانی، آقای اکبر مشعوف، آقای کورش نوروزمرادی و تشویق آنان یکی دیگر از عوامل مؤثر در امر ترجمه این کتاب بود که از یکایک سروران گرامی نهایت تشکر را دارم.

از جناب آقای حمید قانع (فاضلی) که با نهایت صبوری زمان زیادی از وقت پرارزش‌شان را خالصانه در اختیارم قرار دادند تا در قسمتهایی از کتاب که دچار تردید بودم از راهنماییهای ایشان استفاده کنم، صمیمانه تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از آقای محمد اخوان‌دهدشتی که همواره از همفکریهای ارزنده ایشان بهره‌های بسیار برده‌ام بی‌نهایت سپاسگزارم.

از خانم پریسا کرم‌رضایی که با نهایت سلیقه و دقت ویراستاری این کتاب را برعهده گرفتند بی‌نهایت سپاسگزارم.

همچنین از خانم صدیقه طحانی‌سهی که زمان زیادی از وقت استراحت خود را در منزل به تایپ این کتاب اختصاص داده‌اند سپاسگزارم.